

over de Zuidelijke Nederlanden in de revolutie- en Napoleontische periode, waarin alles wat over Du Bus was op te delven wordt geplaatst. Ook in Du Bus' Indische jaren gaat het meer over de koloniale politiek dan over hemzelf. Waarschijnlijk komt dit tekort voort uit een gebrek aan egodocumenten van Du Bus. Zijn persoon blijft ondoorgrondelijk, waardoor de uiterlijkheden vrij veel aandacht moeten krijgen. De these van De Prins is dat de keuze van Willem I voor Du Bus als commissaris-generaal geheel aansloot bij het streven van de koning naar een 'union intime et complète' tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. De koning wilde in dat kader de oost openleggen voor de producten van de Belgische industrie. In dat verband had ik graag nog meer informatie gezien over de totale export uit België naar Indië in de jaren dat Du Bus daar was. Waren de exportproducten uit de oost voor Du Bus niet veel belangrijker? Daar ging zijn kolonisatie-rapport dan ook over. Kortom, deze dissertatie roept nieuwe vragen op en dat hoort ook zo. De Prins schreef een boeiend en helder boek, waarin Du Bus de eer krijgt die hij verdient. Hopelijk zijn de flauwe opmerkingen over hem nu van de baan. In ieder geval kan er nu zinnig over hem gepraat worden en is het belang van wat als een tussenperiode in de koloniale politiek werd gezien, duidelijk geworden.

H. K. s'Jacob

P. J. H. M. Theeuwen, *Pieter 't Hoen en de Post van den Neder-Rhijn (1781-1787). Een bijdrage tot kennis van de Nederlandse geschiedenis in het laatste kwart van de achttiende eeuw* (Dissertatie Nijmegen 2002; Hilversum: Verloren, 2002, 842 blz., €72,-, ISBN 90 6550 677 2).

De vaderlandse geschiedenis van de late achttiende eeuw krijgt het laatste decennium verheugend veel aandacht. Afgestudeerden in de literatuurwetenschap en gewone historici hebben een breed spectrum aan subjecten behandeld, van politieke theorie tot 'gezellige' genootschappen. Het biografische element ontbreekt daaraan gelukkig niet. Opmerkelijk daaronder is een aantal gedegen studies dat met de drukpers samenhangt. Kranten en vooral tijdschriften worden nauwkeurig geanalyseerd: hun inhoud, auteurs, redacteurs, verspreiding en invloed. De late fase van de eeuw der zogenaamde Verlichting heeft extra charme omdat dan naast de moralistische 'spectators' een politiek-ideologische (partij)pers aan kracht wint. De journalist komt voor het voetlicht. De politieke polarisatie van de jaren tachtig leverde een aantal boeiende (brood)schrijvers op. Eén van hen was de Utrechenaar Pieter 't Hoen (1744-1828), aan wiens eerste levensperiode een lijvige studie is gewijd door de (neerlandicus)historicus Theeuwen.

Zoals al het goede bestaat ook dit Nijmeegse proefschrift uit drie delen. In het eerste part (23-128) behandelt de auteur achtereenvolgens in vogelvlucht de geschiedenis van de Republiek, de jonge jaren van 't Hoen — zijn lotgevallen na de Pruisische inval pas aan het slot van deel twee — en de structuur van zijn *Post*. Het omvangrijke tweede gedeelte (129-572) biedt een gefaseerde inhoudsanalyse van de *Post* aan de hand van politieke thema's-van-de-dag; het schenkt tevens aandacht aan steden en dorpen buiten het Sticht. De persgeschiedenis in engere zin komt voortreffelijk aan de orde in het derde deel (573-751) dat tevens een ideeën-historisch perspectief geeft.

Theeuwen schetst op basis van gedegen archief- en literatuuronderzoek een boeiend beeld van zijn 'held': een mislukte intellectueel, niet geheel onbemiddeld, geen dissenter maar een trouwe — zij het tolerante — calvinist, die desalniettemin radicaliseerde binnen de sociale configuratie van de specifieke stad-Utrechtse samenleving.

De schrijver geeft 't Hoen, zijn uitgever Van Paddenburg en de *Post* hun plaats in het contemporaine persbedrijf. Belangrijk lijkt me zijn stelling: 'in tegenstelling tot menig andere achttiende-eeuwse journalist was 't Hoen financieel onafhankelijk en dus geen broodschrijver, zodat in dat opzicht van dwang of druk van de zijde van de uitgever geen sprake zal zijn geweest.' (591) Aannemelijk is ook Theeuwens stelling dat de keuze van het spectatoriale uiterlijk voor de *Post* een garantie voor succes zal zijn geweest: iets inhoudelijk nieuws in een vertrouwd uiterlijk dat de 'formule' van de bekende spectatoriale vormen volgt — optisch niet nieuw maar zakelijk wel andere stof.

Redactionele beginselen en veranderend beleid worden uiteengezeld op basis van 614 afleveringen met zo'n 2040 bijdragen die ruim 6000 bladzijden beslaan, in een oplage van 2400 tot 3000 exemplaren. De felle pennenstrijd met tegenstanders als Le Francq van Berkheij, een voormalige letterkundige vriend van 't Hoen; Van Goens, de Oranjeklant aan wie de Koninklijke Bibliotheek in 1988 een informatieve expositie wijdde; Jean Manzon, de redacteur van de in Kleef verschijnende *Courier du Bas-Rhin* (!), en diens eveneens Oranjegezinde collega Pierre Gosse van de '*s-Gravenhaagsche Courant*. Theeuwen laat aardig zien hoe 't Hoens pogingen 'onpartijdig' te schrijven na 1783 wel schipbreuk moesten lijden.

Niet het minst interessante onderdeel van dit derde part zijn de resultaten van Theeuwens onderzoek naar de 'correspondenten' wier bijdragen 't Hoen plaatste en becomingarierde (623 vlg.). De auteur komt tot de — misschien verrassende — conclusie dat vele, zo niet alle ingezonden brieven werkelijk bestaan en geen inventie van de redacteur zijn geweest. (In bijlage L wordt dit aspect nader belicht aan de hand van de door hen geciteerde werken.) Een afzonderlijk hoofdstuk wijdt Theeuwen aan het gebruik dat redacteur en correspondenten van hun informatiebronnen maakten.

Kortom: een goed leesbare, rijk gedocumenteerde, goed ontsloten en diepgravende analyse van een belangwekkend patriots periodiek. Was dit het belangrijkste tijdschrift van de jaren tachtig, zoals de auteur meent? Dat zullen volgende onderzoekers moeten uitwijzen. In Theeuwens boek vinden zij een veilig baken. Zij zullen echter wel diens — naar mijn smaak — omslachtige aanpak moeten omzeilen. Het kan korter met evenveel zeggingskracht.

A. H. Huussen jr.

W. Chistiaens, M. Evers, *Patriotse illusies in Amsterdam en Harderwijk. De patriottentijd in Amsterdam en Harderwijk, weerspiegeld in de brieven van Steven Jan en Jakob van Geuns, zonen van de Harderwijkse hoogleraar Matthias van Geuns, 1784-1788* (Hilversum: Verloren, 2002, 274 blz., €26,-, ISBN 90 6550 687 X).

De familie Van Geuns heeft al enkele bekwame biografen gevonden. Over Matthias van Geuns (1735-1817), hoogleraar in de geneeskunde te Harderwijk en Utrecht, schreef J. H. Sypkens Smit een lijvige medisch-historische studie in 1953. In hetzelfde jaar wijdde K. P. Kühler een boekje aan Matthias' kleinzoon Jan (1808-1880) en diens betekenis voor geneeskundige wetenschap en onderwijs. Juffrouw Van Eeghen stelde de tussenliggende generatie in de persoon van zoon/vader Jakob van Geuns (1769-1832), 'Gronings dokter, Amsterdams kassier', centraal in haar aardige *Meniste vrijage* (1969). Zij liet de familiepapieren spreken en besteedde vooral aandacht aan het gezins- en familieleven der Van Geuns.

Christiaens en Evers leggen een ander accent. Uit het familie-archief, dat thans toegankelijk is in het Utrechts Archief, kozen zij de brieven gewisseld tussen de broers Steven Jan (1767-